

24.10.2002

Grundsten – Valtonen sukuseura r.y.

vuodesta 1994

www.genealogia.fi/sukus/grundsten

Lukukinkereistä kansakouluun

Lukutaito Mynämäessä 1700- ja 1800-luvulla

Vaikka mynämäkeläisistä yliopisto-opiskelijoista, kuten Henrik Fleming ja Johannes Ambrosius Virmoensis, löytyy mainintoja jo 1600-luvun puolivälistä, ovat Mynämäestä opintielle lähteneet melko harvinaisia eikä lukutaitokaan tainnut olla pitäjässä kovin hyvä vielä 1800-luvullekaan tultaessa. Ruotsinkielen taito oli ehdoton edellytys opiskelulle, ja tämän taidon ja rahoituksen puute olivat merkittäviä esteitä maalaisnuorten opiskelun aloittamiselle. Useimmat yliopistoihin opiskelemaan päässeet olivatkin pappien ja virkamiesten poikia.

Seurakunnissa pidetyissä piispantarkastuksissa kiinnitettiin 1700-luvun alkupuolella huomiota kansalaisten puutteelliseen lukutaitoon. V.1755 piispa Juhana Browalliuksen tekemässä piispantarkastuksessa huomattiin, että osa nuorisoa osasi heikosti tavata ja lukea sisältä. Niinpä kanttori ja eräät ”kirjantaitavat” henkilöt saivat tehtäväkseen hoitaa lasten opetusta eri kulmakunnilla. Tarkastuksessa päätettiin, että lukutaitoa tarkastetaan vastedes lukukinkereillä eli lukusilla ja lapset, jotka eivät ole kehittyneet tarpeeksi lukutaidossaan saatetaan kanttorin tai jonkun toisen soveliaan henkilön ohjattaviksi. Papisto sai tehtäväkseen valita sopivia henkilöitä opettajiksi. Vanhemmat velvoitettiin sakonuhalla toimittamaan lapsensa opetettaviksi ja tämän velvollisuuden valvonta annettiin kirkkoneuvostolle. Kun sitten piispa K.F. Mennander yhdeksän vuotta myöhemmin piti Mynämäessä jälleen piispantarkastuksen, saatettiin lukutaitoa koskevan kuulustelun jälkeen todeta ”*tarkastajan suureksi tyydytykseksi ja iloksi opettajien uutteruuden ja huolellisuuden ansiosta, mutta erityisesti Jumalan suuresta armosta hyviä tuloksia lukutaidon näytteiden nojalla*”. Huolimattomia kehoitettiin parantamaan lukutaitoaan ”*Jumalan ja oman autuutensa tähden*”.

Kirkon perimmäinen tarkoitus oli siis parantaa Jumalan sanan tuntemusta lukutaitoa kehittämällä.

Lukukinkerit olivat jatkossakin tilaisuuksia, joissa lasten ja nuorten lukutaitoa mitattiin ja huonolukuisia nuhdeltiin välillä ankarastikin. Rippikirjoihin saatettiin kirjoittaa huonolukuisille mainesanoja kuten ”*laiskuri*” tai ”*unohtanut*”. Kivikylän kaksi sotamiestä olivat jopa ”*suuria laiskureita*”. 1800-luvun alussa Mynämäen Karjalan ja Mietoisten alueella lukusia pidettiin 45 yökunnassa ja niihin kuhunkin osallistui 30-60 henkilöä kerrallaan - suurimmillaan jopa 140 henkilöä. Osallistumismäärä luonnollisesti vaihteli suurestikin kinkeripaikasta riippuen. Kinkeriväen käytöksestä kerrotaan, että lukusten aikana väki käyttäytyi yleensä moitteettomasti, mutta kun papit olivat poistuneet paikalta oli väki pitänyt joskus rohkeitakin jälkipitoja - tansseista, juopottelusta ja salakapakoista valitettiin.

Vuonna 1856 arkkipiispa E. Bergenheim kehotti kirkkoherra Rönnbäckkiä huolehtimaan neljän nimetyn nuorenmiehen lukutaidon kohentamisesta ja rippikoulun suorittamisesta – nämä kun olivat lukeneet vain aapisen eivätkä olleet suorittaneet rippikoulua. Seuraavana vuonna pidetyssä jälkitarkastuksessa todettiin vielä, että näistä neljästä Pahikkalan renki Kalle Juhonpoika voitiin hyväksyä, mutta Raimelan räätälin poika Kustaa Ingman oli liian nuori vielä. Yleisesti tarkastuksessa todettiin, että rippikoulunuorison lukutaito oli yleensä välttävä – tyttöjen vähän parempi kuin poikien ja useimmat heistä osasivat ainakin tavata. Alaikäisten sisä- ja ulkoluvuntaito oli heidän ikäänsä nähden samanlainen kuin rippikoululaisten.

Lukutaidon saavuttamiseksi koitettiin joskus erikoisiakin konsteja. Liuskallion Puntalan renki ja Raimelan Seikkulan vuokraajan tytär Vilhelmiina Efraimintytär aikoivat avioon, mutta koska kirkkoherra Lönnmark tiesi, ettei Juho - vaikka olikin rippikirja-merkintöjen mukaan osannut ulkoa katekismuksen ja läpäissyt rippikoulunkin - saisi selvää yksinkertai-

sestakaan lauseesta, tiedusteli kirkkoherra tuomiokapitulilta v.1862 voitaisiinko heitä kuuluttaa avioliittoon. Lönnmark kertoi morsiamen ja myöskin hänen sukunsa olevan pitäjän parhaita lukijoita. Lönnmarkin mielestä tuleva vaimo perehdyttäisi näin lukevaan perheeseen kotiutetun väyn lukutaitoon. Tuomiokapituli määräsi Juholle opetettavan muutaman viikon aikana katekismus ja sitten kuulutettava, ellei muita esteitä ilmaantunut.

Koulutupa ja opettajien valinta

25.9.1768 Mynämäen pitäjänkokouksessa esitettiin ehdotus rakennettavaksi erityinen koulutupa, jossa voitaisiin pitää myös pitäjänkokoukset. Osa läsnäolijoista vastusti ehdotusta, mutta enemmistön päätöksellä sellainen kuitenkin päätettiin rakentaa seurakunnan aikaisemmista rakennustöistä ylijääneistä hirsistä. Kun Lehtisen paroni Blechad Lybecker seuraavana vuonna ehdotti, että Mietoisten ja emäseurakunnan yhteisillä toimenpiteillä rakennettaisiin koulutupa ja palkattai-siin pätevä henkilö, joka hoitaisi sekä kanttorin virkaa että opettajan tehtävää, ehdotus kohtasi kanttorin vaalia lukuunottamatta ankaraa vastustusta. Vaikka vaalin lopputuloksesta kiisteltiin ja valitettiin tuomiokapituliinkin, niin kanttorin virkaan valittiin kuitenkin ylioppilas Gustaf Bange, joka oli jo hoitanut virkaa saman vuoden toukokuusta lähtien. Bange toimi kanttorina ja opettajana kuolemaansa v.1780 saakka. Senkin jälkeen pitäjänkokouksien valitsevat kanttorit saivat hoitaa myös opettajan tehtäviä.

1800-luvun puolivälissä lasten opetuksesta huolehtivat lähinnä vanhemmat. Piispantarkastuspöytäkirja vuodelta 1856 kertoo, että koulumestari Matti Ahlman oli antanut 7-8 viime vuoden aikana opetusta 50-60 lapselle ja ohjannut heikkolahjaisia rippikoululaisia. Kirjoitustaitoisia henkilöitä oli varsin vähän ja tarkastaja toivoikin, että seurakunnassa koitettaisiin kohottaa luvunlasku- ja kirjoitustaitoa. Tätä tarkoitusta varten voitiin osoittaa varoja lainamakasiinille kertyvistä voittovaroista, jotka Mynämäessä olivat silloin tavallista suuremmat.

Kansakoulun perustaminen

Vuonna 1859 pidettiin Mynämäessä yleinen kokous, jossa päätettiin, että kukin seurakunta maksaa omille papeilleen itse palkkansa. Tämän kokouksen perusteella senaatti 2.2.1860 teki em. kokouksen

ehdotusta tukevan päätöksen edellyttäen kuitenkin, että Vehmalaisten ja Karjalan kappelit yhdistetään yhdeksi Karjala-nimiseksi kappeliseurakunnaksi ja Mynämäen pitäjänapulaisen virka lakkautetaan sekä tähän varatut palkkarahat käytetään pitäjään suunniteltua kansakoulua varten. Tämä oli merkittävä päätös kansakoulun perustamisen kannalta. Suuri osa mynämäkeläisistä ei kuitenkaan pitänyt tästä senaatin päätöksestä palkkarojen ohjaamiseksi kansakoulua varten. 5.5.1862 pidetyssä pitäjänkokouksessa kaikki läsnäolijat vastustivat tätä päätöstä, vaikka sen toimeenpanemisesta oli tuomiokapituli vielä erikseen kirjeellä pitäjäläisiä huomauttanut. Kuntalaiset olisivat käyttäneet rahat kyläkunnissa toimivien lastenopettajien palkkaukseen.

Kirkkoherra Lönnmark ja kappalainen von Pfaler yrittivät palkastaan luopumisella tukea kansakoulun perustamista. Koska talolliset kuitenkin vastustivat hanketta valittamalla asiasta tuomiokapitulille, kirkonmiehet vastasivat omassa vastineessaan, että he ovat luopuneet palkastaan vain kansakoulun hyväksi ja ellei sitä perusteta he vaativat palkkansa takaisin. Kirkkoherran toimittaman luettelon mukaan seurakunnassa oli 224 vuonna 1850 syntyntä lasta. Tuomiokapituli päätti, että senaatin päätöstä tulee noudattaa ja kansakoulu siten perustaa.

Tämän jälkeen seurakuntalaisten tuli perustaa koulun johtokunta, jonka tehtävänä oli laatia yhdessä kirkkoherran kanssa suunnitelma koulun perustamiseksi. Vastustelu ilmeisesti edelleen talonpoikien keskuudessa jatkui, koska marraskuussa 1862 valittu johtokunta ei ryhtynyt mihinkään toimiin ja kahdeksan vuotta myöhemmin valittu uusi johtokunta vasta toteutti annetun päätöksen. Pitäjänapulaisen palkasta säilyneet varat muodostivat huomattavan peruspääoman koulun perustamiseen. Yhdessä pitäjänhuoneen viljelysmaan vuokratulojen kanssa rahaa oli yli 10 000 markkaa.

Koulun rakentamiseksi oli pyydetty tarjouksia, mutta koska kukaan ei tehnyt riittävän edullista tarjousta, ehdotti kirkkoherra johtokunnan ensimmäisessä kokouksessa, että pappilan vanhasta haasta siirrettäisiin hänen vanha huoneistonsa ja hän rakennuttaisi sen uudelleen 2000 markan korvauksesta. Kokous hyväksyi kirkkoherran ehdotuksen ja niinpä koulu rakennettiin kirkon läheisyyteen pappilan maalle. Rakennus saatiin valmiiksi vuoden suunniteltua myöhemmin ja se vihittiin poikakoulun käyttöön 8.8.1872. Tyttökoulua varten puolestaan ostettiin ja siirrettiin Merilän torpan asuinrakennus Karjalan Vehmalaisten kylästä 405 markan hinnasta.

Poikakoulun ensimmäiseksi opettajaksi valittiin kahden vuoden koeajaksi Jyväskylän seminaarin oppilas

Gabriel Bernhard Mäkelä. Hänen opetettavakseen ilmaantui vain 22 oppilasta – kaikki poikia. Tyttökoulu jäikin sitten muutamaksi vuodeksi tyhjilleen ja vasta v.1883 tyttöjä tuli niin monta, että he pääsivät omaan koulurakennukseensa. Tyttökoulun ensimmäinen opettaja oli neiti Aino Widbom. Vain vuosi tyttöjen koulun aloituksesta ehti kulua, kun jo v.1884 opetus järjestettiin luokkaopetukseksi siten, että vanhemmat tytöt ja pojat olivat ylemmällä osastolla ja nuoremmat tytöt ja pojat alemmalla. Ensimmäistä yhteisopetusta Mynämäessä antoivat Esaias Sipilä ja Aino Vidbom.

Näin kansakoulu lähti käyntiin Mynämäellä ja sen alkutaipaleelta on - näin yli sata vuotta myöhemmin asiaa tarkastellen - hauskojakin kirjoituksia. Aura-lehden kirjeenvaihtaja mm. kirjoitti 15.6.1887 kansakoulun vuositutkinnosta seuraavasti: *”Tavanmukainen kuulustelu suoritettiin eri aineissa. Opettaja Huukanen piti lopettajaispuheen, aiheena: Nouse, riennä, suomen kieli, korkealle kaikumaan. Muutamat akat alkoivat keskellä puhetta laskea ruotsia toistensa kanssa, että helisi. Suoraksi hävyttömyydeksi sitä voi nimittää.”*

Kansakoulun arvostusta tuona aikana kuvaa hyvin myös Aura-lehdessä esitetty toivomus, että kiertokoulun opettajiksi valittaisiin vain kansakoulun käyneitä, koska *”ne osaavat kuitenkin tavata ja osaavat kielen äänet, jopa lukevatkin sujuvasti suomen kieltä”*. Toisaalta valitettiin kuitenkin samalla pitäjäläisten nuivaa suhtautumista koulua kohtaan.

Joka tapauksessa opetus oli vakiinnuttanut asemansa ja kirkonpiirin kansakoulusta sai vv.1872-1947 päästötodistuksen 515 poikaa ja 538 tyttöä. Kuitenkin koulun kirjoilla oli tuona aikana kaikkiaan 2130 oppilasta, joten kaikki eivät suinkaan käyneet kouluaan loppuun saakka.

Vuonna 1866 oli annettu asetus koulujen perustamisesta ja vuosisadan vaihteessa asetusta oli täydennetty uusien asetuksin. Perustamisesta, johtokunnan kokoonpanosta ja sen tehtävistä, koulupiirien muodostamisesta, koulupiirien ja kunnan keskinäisistä suhteista, opettajien palkkaamisesta ja valtionavustuksen oli jo varsin seikkaperäisesti määritetty kansakouluasetuksessa ja sitä täydentävissä erillisasetuksissa. Kuitenkin useat Suomen kunnat perustivat kansakouluja vasta 1900-luvun alussa.

Kiertokoulut

Kansakoulun lisäksi pitäjään päätettiin vuonna 1884 perustaa kolme kiertokoulua. Naapuripitäjässä,

Vehmaalla, kiertokoulua oli ehdotettu jo 20 vuotta aiemmin, mutta sielläkin vastustus kansakouluja kohtaan oli niin kova, että se saatiin perustettua vasta 1872 tuomiokapitulin päätöksellä. Mynämäessä kiertokoulun opettajiksi valittiin Hanna Enroth ja Fredrika Lindros sekä vanha jo työhön kykeneväksi tullut Matti Ahlman, joka oli hoitanut opettajan tehtäviä pitäjässä jo yli 35 vuoden ajan. Kiertokoulun järjestämiseksi seurakunta jaettiin kolmeen osaan ja jokainen osa kuuteen lukupiiriin. Kiertokoulut oli perustettu kotiopetuksen avustamiseksi ja niiden tehtävä oli kansakoulua suppeampi. Kiertokoulujen opetusohjelmaan kuuluivat selvä sisäluku, aapiskirja, katekismus ja raamatunhistoria sekä vanhemmille oppilaille myös luvunlasku ja kirjoitus. Koulua pidettiin seitsemän viikkoa kerrallaan eri kylissä paitsi heinä- ja elokuussa, jotka olivat vapaa-aikaa. Enroth sai aloittaa Kivikylästä, Lindros Tapanisista ja Ahlman Kintikkalasta. Kukin lukupiiri sai sopia koulunpitopaikasta keskenään. Kiertokoulun opettajan palkka oli v.1892 10 tynnyriä viljaa vuodessa ja viinaverorahoista maksettu 25-50 markan rahapalkka. Oppilaita oli tuolloin noin 40.

Vuoden 1908 piispan tarkastuskertomus mainitsee kiertokouluja olleen edelleen kolme ja kussakin kuusi lukupiiriä, mutta opetusta annettiin vain kuutena viikkona kussakin piirissä ja oppilaiden lukumäärä oli peräti 792, joiden joukossa oli myös 5-6 vuotiaitakin lapsia. Tarkastus antoi kiittävän lausunnon pitäjän koulutoimen järjestämisestä. Kiertokoulua käytiin vielä 1920-luvullakin.

Kansakoulun myöhempiä vaiheita

Uusi koulutalo Mynämäen kirkonkylään rakennettiin v.1894 ja v.1910 sinne perustettiin kolmas opettajan virka, koska ensimmäiselle luokalle oli ilmoittautunut peräti 30 oppilasta. Erillinen alakansakoulu perustettiin 1926 ja se sai omat tilat neljä vuotta myöhemmin toimittuaan siihen saakka rukoushuoneen talossa.

Vuonna 1900 Mynämäessä hyväksyttiin uusi koulupiirijako. Syntyivät Kirkonpiiri, Tarvaisten, Ihalaisten, Huolin ja Lemmin piirit sekä Karjalan alueella Kirkonpiiri sekä Laajoen ja Kalelan piirit. V.1920 perustettiin vielä Korvensuun piiri. Erityisesti mainittakoon, koska Grundstenin sukua on paljon Lemmiltä kotoisin, että 28.11.1922 Mynämäen kunnanvaltuustolle esitettiin anomus kansakoulun perustamiseksi Lemmin piiriin. Koulu tuli Mietoisten ja Mynämäen kunnan yhteiseksi ja sittemmin Lemmin koulupiiri on ollut yhteisenä piirinä myös Laitilan kanssa. Koulua varten ostettiin vuonna 1927 tontti

Jyrkkälän siirtotilan läheisyydestä, Rahkolan Juholasta, 5000 markan hinnasta ja koulu rakennettiin.

Uudenvuodenaattona 1941 Lemmin koulu kuitenkin paloi. Palo sai ilmeisesti alkunsa vintillä olleesta muurinhallkeamasta ja koska oli sota-aika, monet miehet olivat rintamalla ja sammutusapua ei ollut lähellä riittävästi, koulu paloi maan tasalle.

Palaneen Lemmin koulun tilalle rakennettiin uusi koulurakennus 1940-luvun lopulla.

Koulutyö Lemmillä piti järjestää uudelleen. Palon jälkeen alakoulua pidettiin ensin jonkin aikaa pienessä Laineen torpassa – koululta n.300 metriä Mynämäen kirkonkylän suuntaan – ja sittemmin rukoushuoneella. Yläkoululaisista osa kävi Krouvinummen koulua sekä

kirkonkylässä tai toisinaan joku kokonaan eri kunnassa, jopa Turussa saakka. Kirkonkylän koulua käyneet lemmiläiset oppilaat majoitettiin mm. oppilasasuntolaan yhteistiloihin pojat ja tytöt omiin huoneisiinsa. Viikonloppuisin lapset pääsivät käymään kotonaan Lemmillä.

Joskus kulkeminen kodin ja koulun välillä oli todella hankalaa. Linja-autokin kulki, mutta kävipä joskus talviaikaan maanantaiaamuna niinkin, että linja-auto jäi tulematta ja lapset ensin aikansa odotettuaan joutuivat kävelemään Lemmin ja Turku-Raumatien risteyksestä Mynämäen kirkonkylään. Matkaa yhteen suuntaan kertyy kymmenisen kilometriä. Sinä päivänä lapset eivät enää ehtineet kouluun.

Tällaista on ollut koulunkäynti ennen vanhaan. Nimimerkki ”Tähti” ennusti 27.12.1884 Aura-lehdessä, että ”Vuosia voipi vierä sadoittain, ennen kuin kansakoulut oikein kukoistaa”. Jokainen voi itse arvioida miten oikeaan tai väärään ennustus osui.

Mikko Laihon

Lähteet:

- 1) Sukututkijan tietokirja, Sirkka Karskela, 2.p., Jyväskylä 1987, ISBN 951-99866-5-0.
- 2) Mynämäki, Väinö Perälä, Turku 1963.
- 3) Vehmaan historia, Väinö Perälä, Turku 1951.
- 4) Suomen Kunnalliskalenterit II, Turun ja Porin lääni 1911, Helsinki 1910.
- 5) Seija Laihosen haastattelu, valokuvat hänen kokoelmastaan.

Mynämäen kirkonkylän koulun 5. ja 6. luokan oppilaita ryhmäkuvassa v. 1947 opettajanaan Aarne Mäkinen (oik.)